O‘qish savodxonligi

I qism

3

novda
edutainment

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

M.E.Toirova

O‘qish savodxonligi

3-sinf
I qism

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun darslik

Ta’limni rivojlantirish markazi huzuridagi ilmiy-metodik kengash tomonidan tavsiya etilgan.

novda
edutainment

Toshkent – 2023

TASDIQLANGAN
PLAGIATGA QARSHI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
FARG‘ONA VILOYATI
...ON TUMANI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA’LIM BO‘LIMI
33-UMUMIY
O‘RTA TA’LIM
MAKTABI
№ 80
18 10 2023

UO'K 808.545(075.3)
KBK 74.202.5ya72
T 60

M.E.Toirova
O'qish savodxonligi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik, I qism. / M.E.Toirova – Toshkent. "Novda Edutainment", 2023. – 80 b.

Taqrizchilar:

Sh.Y.Muslimova – Toshkent shahri 328-umumiy o'rta ta'lim maktabi oliy toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi;

M.I.Xujayeva – Toshkent shahri 142-umumiy o'rta ta'lim maktabining 1-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

M.M.Umarova – Toshkent shahri 222-umumiy o'rta ta'lim maktabining 1-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

Yodda tuting

Guruh bo'lib ishlang

Savollarga javob bering

Diqqat bilan o'qing

Izohli lug'at

Tinglang

Bu qiziq!

Topshiriqni bajaring

Uyga vazifa

ISBN 978-9943-9684-3-1

© M.E.Toirova
© "Novda Edutaiment", 2023

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

Hurmatli o‘quvchi!

Hayotimizni badiiy adabiyotsiz tasavvur qilish qiyin. Badiiy asarlar insonning qalbiga bolaligidan ezgulik urug‘larini sochadi, unga yaxshilik va yomonlik, odob va odobsizlik, mehr-oqibat va yovuzlik haqida ilk tushunchalarni o‘rgatadi. Ertak, hikoya, topishmoq, she’r, maqol, tez aytishlar hayotimizning bir bo‘lagidir. Ular bizning dunyoqarashimizni kengaytiradi, nutqimizni rivojlantiradi.

Aziz bolajonlar, mazkur kitobdan o‘zbek va jahon ertaklari, she’rlar, tez aytish-u topishmoqlar, maqollar, qiziqarli boshqotirmalar o‘rin olgan.

Hurmatli o‘quvchilar! Mehr-oqibat, do‘stlik, sadoqat singari go‘zal insoniy fazilatlarga chorlovchi ushbu kitob sizlarga manzur bo‘ladi, degan umiddamiz.

Vatan madhi dillarda

Ona yurtimizning go‘zal va osmono‘par binolari, yurtimiz sha’nini qo‘riqlab, yigitlik burchini bajarayotgan askarlar, ko‘chalarda yangrayotgan bolalarning shodon kulgisi nimaning ramzi deb o‘ylaysiz?

1. Vatan va vatanparvarlik tushunchalarini qanday tushunasiz?
2. Vatanimiz gullab-yashnashi uchun biz qanday hissa qo‘shishimiz mumkin?
3. Vatanga sodiq o‘g‘lonlar deb kimlarni aytamiz?
4. Vatan tinchligini buzayotgan kimsalarni qanday nom bilan ataydilar?

Ushbu so‘zlarning ma’nosini izohlang.

Vatan madhi dillarda

Vatan! Bu so‘z bizning qalbimizga ona allasidan, uning qaynoq muhabbatidan singadi. Agar ma’lum bir muddat o‘z uyimizdan sal olisroqda yashab qolsak, ko‘nglimiz g‘ash bo‘laveradi. Har qanday ko‘ngilochar narsalar ham bizni quvontira olmaydi. Negaki, biz o‘z go‘shamizni qo‘msay boshlaymiz. Bu Vatanni sevishning bir ko‘rinishi emasmi?! Vatanga muhabbat, uni ardoqlash, ona Vatanga tegishli bo‘lgan har bir narsani muqaddas bilish, o‘zini shu Vatan kengliklariga daxldor deb his qilish haqiqiy insonlarga xos fazilatdir.

Aziz bolajonlar, mana, yana bir yoshga ulg‘aydik. Orzu-o‘ylarimiz, niyatlarimiz ham biz bilan qo‘l ushlashib bo‘y cho‘zmoqda. Ulg‘ayganimiz sari qalbimizda, ongimizda yangi-yangi tuyg‘ular uyg‘ona boshlaydi. Vatanga muhabbat, ota-onaga hurmat, ajdodlarga nisbatan iftixor, mas’uliyat, ishonch kabi tuyg‘ular qatoriga o‘nlab, yuzlab tuyg‘ularni kiritish mumkin. Bu tuyg‘ularning asosi muhabbatdir. Bizni o‘z quchog‘iga olgan, tinch va osoyishta yashayotgan, ilm olayotgan Vatanimizni sevmay bo‘ladimi?! O‘zbekiston deya atalmish, bog‘larida jannat shivirlaydigan serquyosh o‘lkamizda dunyoni

qalam bilan tebratgan ne-ne shoirlar, o‘z aqli bilan hozirgi kunda ham olam ahlini lol qoldirib kelayotgan olim-u fuzalolar yetishib chiqqan. Biz buyuk bobolarimiz bilan faxrlanamiz va ularga munosib avlod bo‘lishga intilamiz.

1. Nima uchun matn “Vatan madhi dillarda” deb nomlangan?
2. Vatan deganda ko‘z oldingizda nimalar gavdalanadi?
3. Buyuk bobokalonlarimizdan kimlarni taniysiz va ular haqida qanday ma’lumotlarni bilasiz? O‘rtoqlashing.

1. Quyidagi rasmlardan matnga mos bo‘lmaganini toping va javobingizni izohlang.

2. Vatan haqidagi maqollar qatorini davom ettiring.

Vataning tinch – sen tinch.

Bulbul chamanni sevar, odam – Vatanni.

Begona tuproq – devona tuproq.

"Vatan – mening tasavvurimda" mavzusida hikoya yozing.

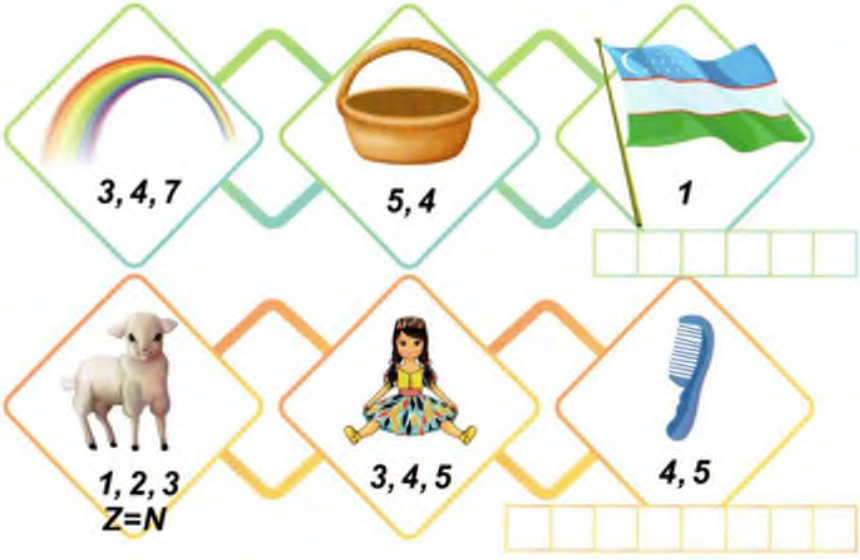
1. Topishmoqning javobini toping.

Topishmoqni top, o‘rtoq!

Joylagin qalam, chizg‘ich,
Kitob, daftar, o‘chirg‘ich.
Bag‘rimga sig‘ar bari,
Ketamiz maktab sari.
Lek ko‘tarib olasan,
Yo‘qsa, mensiz qolasan.
Men senga yaxshi hamroh,
Nomimni top-chi, o‘rtoq.

2. Rebusni yeching.

Salom, maktab!

Arofatbonu Mullajonova

Bugun bilimlar kuni,
Turibman quchog‘ingda.
Juda sog‘indim seni,
Sendan ayro chog‘imda.

Yangi orzu, yangi kuch,
Yangicha har bir qadam.
Bilim “qushi”, qani, uch,
Seniki butun olam.

Hamma o‘quvchilar jam,
Do‘stlar diydori shirin.
Yechgaymiz bo‘lsak birdam,
Barcha tilsimlar sirin.

Salom, maktab, oltin kuz,
Tillarang daraxt bargi.
Senga talpinar hanuz,
Minglab o‘quvchi qalbi.

Oldinda yangi marra,
Yo‘qdir hech qanday kam-ko‘st.
Yana men ikki karra
Kitob bilan bo‘ldim do‘st.

Salom, maktab, sen uchqun,
Zulmat ichra ziyosan.
Har bir o‘quvchi uchun,
Kelajakli dunyosan!

1. She'r nima haqida?
2. Siz yozgi ta'tilda nimalar bilan mashg'ul bo'ldingiz?
3. Yangi o'quv yili uchun rejalaringiz qanday? O'rtoqlaringiz bilan suhbatlashing.

Tez ayting.

She'rni yod oling.

"Aziz ustozim" (hikoya)

1. Sentabr oyida ilk bor maktabga qadam qo'yganingizni eslaysizmi?
2. Birinchi marta 5 baho olganingizdagi taassurotingizni eslay olasizmi? Bu bahoni kimlarga ko'rsatgansiz?
3. Bugungi kamolotingizda harf tanitgan ustozingizning o'rni beqiyos. Birinchi ustozingiz uchun maktub yozing. Barcha dil so'zlaringiz, shirin xotiralaringizni qog'ozga tushirishga harakat qiling.

Kasb turlari haqida fikringizni ayting.
Kasblar orasida eng muhimi qaysi kasb deb o‘ylaysiz?

Opa-singillar

Madina va Maftuna ismli qizaloqlar bor bo‘lib, ular juda qiziquvchan opa-singil edilar. Har kuni qizlar ota-onalariga juda ko‘p savollar berishar, ular esa qizlarining savollariga javob berishga ulgurishmas edi.

Shunday bo‘lsa-da, savollarning keti uzilmasdi:

– Nima sababdan?

– Nimaga?

Shunday qilib, bir kuni qizlar hovliga, undan ko‘chaga chiqib o‘ynashdi. Madina cho‘ntagidan konfet olib, qog‘ozini ochdi-da, tezda og‘ziga soldi va konfetning qog‘ozini yerga tashladi. Konfetining bittasini Maftunaga berdi. Qizlar xush kayfiyatda o‘yinni davom ettirmoqchi bo‘lishdi, biroq ularni kuzatib turgan qariya attang qilgancha boshini chayqadi va ulardan so‘radi:

– Sizlar kimning qizisiz? Ko‘chani iflos qilyapsiz-ku, bu ishingiz to‘g‘rimi?

– Men malika bo‘laman! – dedi Madina.

– Men ham malika bo‘laman! – kulib tasdiqladi Maftuna.

– Har bir qiz malika bo‘lishni orzu qiladi, – deb javob berdi qariya. – Ammo malika o‘z yurtini, xalqining mehnatini qadrlaydi. O‘sib-ulg‘aygan joyini xor qilmaydi. Har bir insonni, uning kasbini hurmat qilish lozim.

– Kasb? – ajablanib so‘radi Madina. – U nima? U mazalimi? Kattami? Nima uchun u shunday nomlangan?

– Siz kasb nima ekanligini bilmaysizmi? – qariya ajablanib so‘radi. – Ammo siz allaqachon buni bilishingiz kerak. Bu dunyoda hamma o‘z ishini astoydil bajarishi orqali bir-birlariga foyda keltiradi. Shifokor kasallarni davolaydi, o‘qituvchi o‘quvchilarga ta’lim beradi, haydovchi haydovchilik qiladi, sartarosh odamlarni chiroyli soch turmagi bilan xursand qiladi. Obodonlashtirish xodimlari esa yo‘llarni, ko‘chalarni supurib tozalashadi. Bularning barchasi kasblar sanaladi, – dedi va o‘z yo‘lida davom etdi.

Qizlar esa qariyaning gapini tushunmay, o‘ylanib qolishdi...

(Internet tarmog‘idan olingan)

Kichkinagina, kulrang, filga o‘xshaydi.

Kim otni ham, filni ham hech bir qiyinchiliksiz ko‘tarishga, ularning joyini o‘zgartirishga qodir?

Elektropoyezd sharqqa tomon 80 km/h tezlik bilan harakatlanmoqda. Shamol sharqdan g‘arbga qarab 15 km/h tezlik bilan esmoqda. Poyezddan chiqayotgan tutun qaysi tomonga qarab harakatlanadi?

Hikoya mazmunini so‘zlab berishga tayyorlaning.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
FARG'ONA VILOYATI
RISHTON TUMANI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIM BO'LIMI
33-UMUMIY
O'RTA TA'LIM
MAKTABI
№ 80
18 · 10 2023

Oyog‘i osmonda bo‘lgan sichqonlar

Roald Dal

Ixtiro nima? Kashfiyot nima?
Ular bir-biridan farq qiladimi?

Bir vaqtlar Levon ismli qariya yashagan ekan. Uning yoshi 87 da bo‘lib, umr bo‘yi vazmin va xotirjam inson bo‘lgan ekan. U kambag‘al bo‘lsa-da, juda ham baxtli ekan.

Levon uyida sichqonlarni payqagan vaqtida, dastlab bu holat uni tashvishga solmabdi. Ammo sichqonlar tobora ko‘payib boribdi va ular Levonni bezovta qila boshlabdi. Nihoyat, hatto Levon ham ortiq bardosh bera olmaydigan vaqt kelibdi.

“Bunisi endi ortiqcha, – dedi u. – Bunga chidab bo‘lmaydi”. Qariya uyidan chiqib, oqsoqlangancha do‘kon tomon yo‘l oldi. U sichqonlarni tutish uchun

do‘kondan bir nechta qopqon, yelim va pishloq bo‘lagini sotib oldi.

Levon uyiga qaytgach, qopqonning asosini yelimlab, shiftga yopishtirdi. Keyin u qopqonlarga pishloq bo‘lakchalarini mahkamlab chiqdi.

Tunda sichqonlar inlaridan chiqib shiftdagi qopqonni ko‘rib, buni hazil deb o‘ylashdi. Polda sayr qilib yurgan sichqonlar bir-birlarini turtib, qo‘llari bilan shiftni ko‘rsatib, kulgidan o‘zlarini to‘xtata olishmadi. Axir, qopqonni shiftga joylashtirish ahmoqlik-ku, – deyishdi.

Ertasi kuni tongda Levon xonaga kirganida birorta sichqon tuzoqqa tushmaganini ko‘rib jilmaydi, lekin hech narsa demadi.

U stulni olib, oyoqlarining tagiga yelim surtdi va shiftga qopqonlar yoniga teskari holatda yopishtirib qo‘ydi. U stol, televizor va chiroq bilan ham xuddi shunday qildi.

Levon polda turgan barcha narsalarni teskari qilib, shiftga yopishtirdi. Hattoki, gilamchani ham u yerga yelimlab qo‘ydi.

Kelasi tunda sichqonlar inlaridan chiqishganida, ular o‘tgan tunda ko‘rganlarini eslab, hazillashishni davom ettirib kulishar edi. Biroq bu safar ular shiftga qarashganida, to‘satdan kulishdan to‘xtashdi.

– Xudoyim! – qichqirdi sichqonlardan biri. – Tepaga qaranglar! Axir, pol u yerda-ku!

– Ey, Xudo! – faryod qildi yana biri.

– Biz shiftda turibmiz, shekilli!

– Mening boshim aylana boshladi! – chiyilladi uchinchisi.

– Mening miyamga qon quyildi! – yig‘lab yubordi to‘rtinchisi.

– Bu dahshat! – dedi uzun mo‘ylovli, sichqonlarning kattasi.

– Bu haqiqatdan ham dahshatli! Zudlik bilan nimadir qilishimiz kerak! Agar men boshimda shunday turishda davom etsam, hushimdan ketaman! – deb qichqirdi eng kichigi.

– Men ham!

– Men bunga ortiq chiday olmayman!

– Bizni qutqaring! Nimadir qilinglar tezroq, biror nima qilinglar!

Sichqonlar jazavaga tusha boshlashdi.

– Men nima qilishimiz kerakligini bilaman, – dedi sichqonlarning kattasi. – Biz boshimiz bilan turib olamiz, o‘shanda hammasi yaxshi bo‘ladi.

Sichqonlar gapga quloq solib, boshi bilan turib oldi. Bir qancha vaqtdan so‘ng, miyasiga qon quyilishi sababli sichqonlar birin-ketin hushidan keta boshladi.

Levon ertalab xonaga kirgach, yerda yotgan sichqonlarga ko‘zi tushdi. U darhol barcha sichqonlarni yig‘ib, savatchaga soldi.

Esda tuting! Olam sizga teskari bo‘lib ko‘rinsa-da, siz yerda turganingizga ishonch hosil qiling!

Testlarni yeching.

1. Levon nima uchun sichqonlardan qutulishni istadi?
   A) U doim sichqonlarni yomon ko‘rar edi.
   B) Ular juda ham ko‘p edi.
   D) Ular juda baland ovozda kulishar edi.
   E) Ular hamma pishloqlarni yeb qo‘yishgandi.

2. Levon qopqonlarni qayerga yopishtirdi?
   A) savatga
   B) sichqonlar ini yaqiniga
   D) stullarning ostiga
   E) shiftga

3. Birinchi tun qopqonga nechta sichqon tushdi?
   A) Barcha sichqonlar qopqonga tushdi.
   B) Oltita sichqon tushdi.
   D) Yigirmata sichqon tushdi.
   E) Birorta sichqon tushmadi.

1. Levon qopqonlarga nazar tashlaganda, sichqonlarning yo‘qligini ko‘rib, nima uchun jilmayib qo‘ydi?
2. Ikkinchi kechada sichqonlar o‘zlarini qayerda turibmiz deb o‘yladi va qanday qaror qabul qildi?
3. Levon sichqonlarni poldan yig‘ib olgach, ularni nima qildi?
4. Nima deb o‘ylaysiz, sichqonlarni aldash oson bo‘ldimi? Nega “Ha”? Nega “Yo‘q”? Fikringizni izohlang.

kashf yoki kashfiyot – tekshirish, ilmiy tadqiqot natijasida, ba’zida tasodifan topilgan, yaratilgan ilmiy yangilik

ixtiro – fan-texnika sohasida kashf etilgan, ijobiy samara beradigan yangilik.

Po‘lat Mo‘min

(1922 – 2003)

Bolalarning sevimli shoiri, bola qalbining bilimdoni, dillardagini tillarga chiqarib bera olgan yetuk ijodkor – Po‘lat Mo‘min ko‘plab sara asarlar muallifidir. Uning “Hunardan unar”, “Aql qayerda bo‘lar?”, “Oftob va odob”, “Endi adashmaydi”, “Rahmatga rahmat”, “Yaxshilarga o‘xshasam”, “Chanoqvoy bilan Qovoqvoy”, “Ustozlar izidan” kabi asarlari o‘zbek bolalar adabiyoti durdonalaridir.

Rasmdan “bilim beruvchi beminnat do‘st”ni toping. Fikringizni asoslab bering.

Chin va Yolg‘on

Po‘lat Mo‘min

Bir og‘izdan chiqsa ham ikkov,
Chinga Yolg‘on bo‘lar edi g‘ov.
Yolg‘on goho og‘iz to‘ldirib,
Va’da berar rosa ko‘pirib.
Sirim aslo ochilmasin deb,
Yurar Yolg‘on ich-etini yeb.
Shu sababdan egri yo‘l chizar,
Anqov bilan laqmani izlar.
Yomonlarning ko‘nglin chog‘ etar,
Yaxshilarni yo‘ldan chalg‘itar.

Hurmat, izzat topganidan Chin,
Yurar edi misoli lochin.
Chin – quyoshning nuriga o‘xshar,
Uning bilan hamma yoq yashnar.
Chin – insonga suv va havodir,
Har narsaga doimo qodir.
Kimki bo‘lsa, Chinga hamroh, do‘st,
Unda bo‘lmas sira kam-u ko‘st.
Dushmandan ham battardir Yolg‘on,
Unga dildan bermangiz makon.

1. Rost va yolg‘on deganda nimani tushunasiz?
2. Nima uchun yolg‘on so‘zlovchi ich-etini yeb yuradi?
3. Alisher Navoiyning quyidagi misralarini qanday tushunasiz:

   “So‘zda, Navoiy, ne desang chin degil,
   Rost navo nag‘mag‘a tahsin degil”.
4. She’rda rost so‘z nima uchun quyoshning nuriga o‘xshatilyapti?

Maqollarni davom ettiring.

Yolg‘onning butunidan, ...

Yolg‘onchida or bo‘lmas, ...

She’rni ifodali o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Rasmga e'tibor bering. Rasmda nima ifodalanganini qisqacha so'zlab bering.

Sizningcha, rasmda qaysi fasl haqida so'z boryapti? Buni qanday bildingiz?

She'r (*arabcha: shuur – sezgi*) – fikrning his-tuyg'uga qorishiq ifodasi sifatida vujudga kelgan, hayajonli she'riy nutq bilan ifoda etilgan, ma'lum ichki ohangga ega badiiy asar. "She'r" atamasi o'rniga ba'zan "nazm" so'zi ham qo'llaniladi. She'rning eng kichik ko'rinishi mumtoz adabiyotda 1 baytdangina iborat bo'lib, "fard"; o'zbek folklorida esa 4 qatorni tashkil etib, "to'rtlik" deb ataladi.

Kuz

Muhammad Yusuf

Suv o‘tlari to‘la irmoqni
Muzdek qilib qo‘ydi sunbula.
Yer tortqilab barqut yaproqning
Yuragiga soldi g‘ulg‘ula.

Ko‘kda yana oppoq turnalar
Arg‘imchoqlar solib uchishdi.
Biz maktabga chopdik, tillarang
Terakzorlar yig‘lashga tushdi.

1. Shoir kuzni qanday tasvirlamoqda?
2. Kuzda tabiatda qanday o‘zgarishlar bo‘ladi?
3. *“Suv o‘tlari to‘la irmoqni Muzdek qilib qo‘ydi sunbula”* misralarini qanday tushundingiz?
4. Turnalarning ko‘kda arg‘imchoq solib uchishini kuzatganmisiz? Ular qanday ko‘rinishda bo‘ladi?

sunbula – 12 ta yulduz turkumidan biri bo‘lib, sentabr oyiga to‘g‘ri keladi
barqut – mato turi (yumshoq, mayin)
g‘ulg‘ula – xavotir

Ikkinchi noktyurn. Shopen

1. **Tasavvur qiling, mayin yomg‘ir yog‘ayotgan payt bog‘da shu musiqani tinglab sayr qilmoqdasiz. Xayolingizdan nimalar kechyapti?**
2. **Shu musiqa yangrayotgan muhitni xayolingizda gavdalantiring. U yerda nimalar bor?**
3. **Xayolingizda yaratgan kuz manzarasini qog‘ozga tushiring.**

She’rni yod oling.

Rasmga e'tibor bering. Rasmda nimalar tasvirlanganini qisqacha so'zlab bering.

Bir-birin kuzatar fasllar

Po'lat Mo'min

Bir-birin qay usulda
Kuzatishar fasllar?
Bir-biriga nimalarni
Uzatishar fasllar?

Fasllar bu – Yilboboning
O'g'illari, qizlari.
Har qadamda seziladi
O'ziga xos izlari.

Go‘yo ular bir-birining
Qo‘llaridan ushlashar.
Gir aylanib, davra qurib,
To‘rtov o‘yin tusharlar.

Qir-adirni dam oldirib,
Dalalarni uxlatib,
Bahoroyni Qishpolvon ham
Kutar ekan o‘xshatib.

Oppoq qordan ko‘rpa yopib,
Oq bo‘yoqqa bo‘yarkan.
Va zararli mikroblarni
Yo‘qotarkan – quvarkan.

Issiqni ko‘paytir, deb
Aytar hatto oftobga.
O‘z xizmatin o‘tar ekan,
Yozilganday kitobga.

Qishpolvon o‘z vazifasin
Uch oy ichida o‘tarkan.
Xizmat qilish navbat bilan
Bahoroyga o‘tarkan.

Bahoroy ham yomg‘ir bilan
Yuvar ekan yerlarni.
Yaxshilikka burkar ekan
Dalalarni, qirlarni.

Daraxtlarga taqar ekan
Turfa-turfa chechaklar.
Shamol mayin-mayin esib,
Aytar qo‘shiq-ertaklar.

Dehqon esa yer bag‘riga
Chigit, urug‘ qadarkan.
Shu tufayli quyosh yerni
Nurin sochib, sevarkan.

Bahoroyning mehnatidan
Yashararkan keng olam.
Belni bog‘lab, terlar to‘kib,
Yayrar ekan, el, odam.

Ko‘p narsani tayyor qilib,
Bog‘lardan gul terarkan.
Go‘zal yozga bahoroyim
“Keling”, deb gul berarkan.

Vazifasin bajarishga
Kirishganda go‘zal yoz.
Eng avvalo, Quyosh bobo
To‘sharkan nur-poyandoz.

Paxtalar ham yetilarkan,
Yulduz-yulduz chanoqda.
Gul faslning fazilatin
Ko‘rish mumkin har yoqda.

Har narsani tayyor qilib,
Topshirar kuz o‘g‘longa.
Mo‘l hosilni yig‘ish uchun,
Kuz tusharkan maydonga.

Kuzdan qabul qilish uchun
Qishpolvon ham shaylanar.
Har bir fasl oy, kun bilan
Bir-biriga bog‘lanar.

Har biriga gal kelarkan
Bir martadan bir yilda.
Yilboboning farzandlari
Xizmatda shu zaylda.

1. Yilbobo haqida bilasizmi?
2. Zararli mikroblarni yo'qotishda qishning vazifasi qanday?
3. Qish fasli necha oy davom etadi?
4. Yomg'ir asosan qaysi oylarda yog'adi?
5. Dehqonlar qaysi oydan boshlab dala yumushlarini boshlaydilar?
6. Quyosh qaysi oylarda Yer yuzini ko'proq qizdiradi?
7. Yilbobo farzandlarining vazifasi insoniyat uchun qanday ahamiyatga ega? Javoblaringizni izohlang.

Rasmlarga qarang. Har bir faslning ta'rifini she'rdan topib o'qing.

She'rni ifodali o'qib, mazmunini so'zlab bering.

Siz ham ko‘zlaringizni yumib, tog‘ manzarasini tasavvur qilib ko‘ring. Ko‘z oldingizga nimalar keldi?

Tog‘lar

Azim Suyun

Sahrolardan, bog‘lardan kechdim,
Burgut kabi balandlab uchdim.
Cho‘qqilardan cho‘qqiga ko‘chdim,
O, bunchalar go‘zal bu tog‘lar!

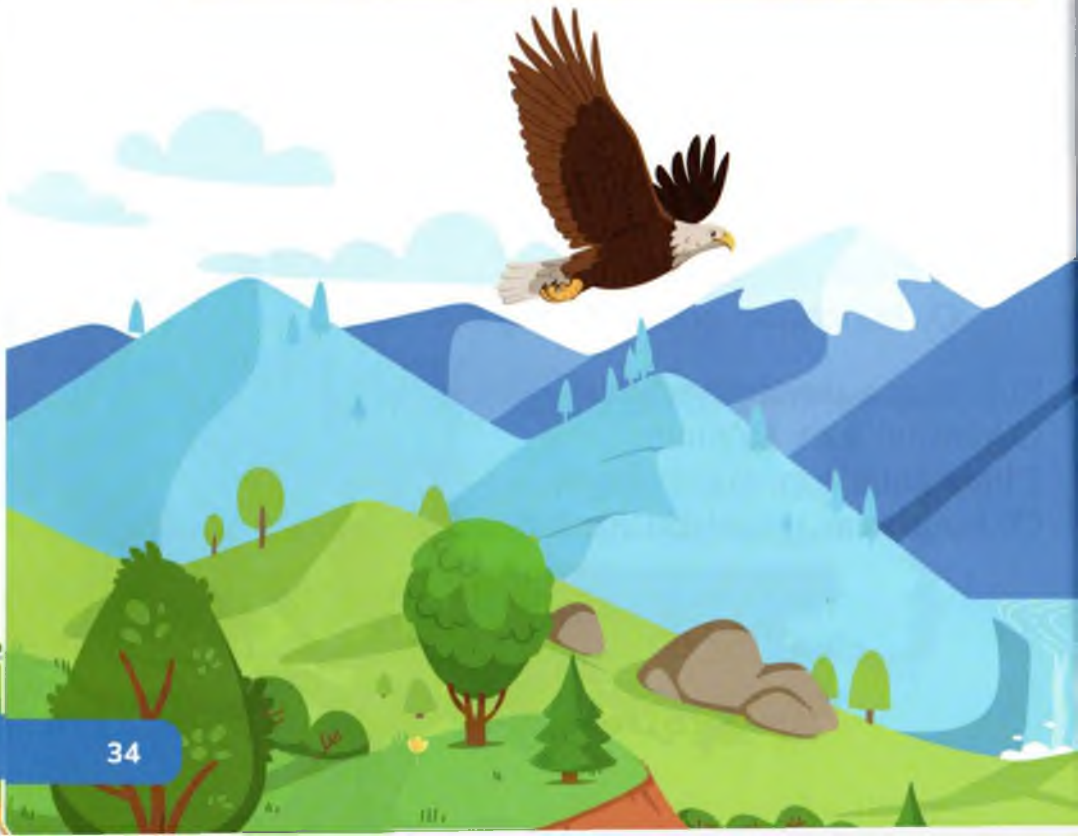
Daralarga ochib keng quchoq,
Quchog‘ida yayradim uzoq.
Ko‘kida oy-chashma yarqiroq,
O, bunchalar go‘zal bu tog‘lar!

Havolarda ajib-ajib hol,
Na’mataklar qoyada xushhol.
Ranglar zilol, ohanglar zilol,
O, bunchalar go‘zal bu tog‘lar!

Kakliklari bilan ellashdim,
Tug‘donalar bilan tillashdim.
Andizlari bilan sirlashdim,
O, bunchalar go‘zal bu tog‘lar!

Buloqlarda yuvdim yuzimni,
Oydinlatdi xira ko‘zimni.
Charaqlatdi tun, kunduzimni,
O, bunchalar go‘zal bu tog‘lar!

1. She’rda tog‘lar qanday tasvirlangan?
2. Siz tog‘ga borganingizda nimalarni his qilgansiz?
3. Tog‘larni tasvirlash taklifi berilsa, nimalarni aks ettirasiz?
4. Fasllarda tog‘larning o‘zgarishi haqida nimalarni bilasiz? Sizningcha, kuz faslida tog‘lar qanday tusga kiradi?
5. Tasavvur qiling, siz tog‘ga ketyapsiz. O‘zingiz bilan nimalarni olib ketgan bo‘lar edingiz?
6. U yerda ovqatlanmoqchi bo‘lsangiz, gugurtdan foydalangan bo‘larmidingiz?

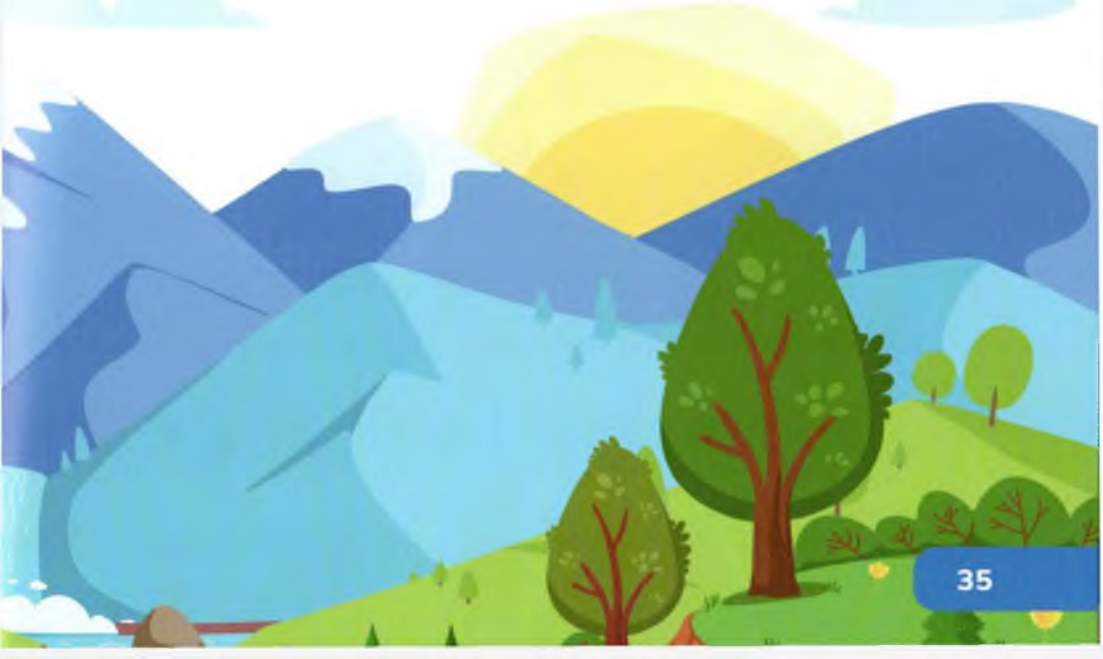

tug‘dona – toshdaraxt, qayrag‘ochdoshlar oilasiga mansub bo‘lib, barg to‘kadigan, doimiy yashil daraxtlar turkumiga kiradi

andiz – qoqidoshlar oilasiga mansub ko‘p yillik dorivor o‘t

Sayyoramizdagi ichimlik suvining qariyb 80 foizi tog‘larda to‘planadigan qorlardan hosil bo‘ladi.

Quyosh sistemasidagi eng baland tog‘ – bu Marsda joylashgan Olimpus Mons.

Dunyoning eng baland cho‘qqisi Everest tog‘idir. Bu tog‘ Himolay tog‘ tizmasida joylashgan. 2021-yil ushbu cho‘qqini o‘zbekistonlik alpinist Sergey Denisenko zabt etib, “O‘zbekiston iftixori” faxriy unvoniga sazovor bo‘ldi.

Tog‘lar dunyo landshaftining beshdan birini tashkil qiladi va dunyo aholisining kamida o‘ndan bir qismi tog‘li hududlarda yashaydi.

Dengiz tubida ham tog‘lar bor.

Atrof-muhitni asrab qolish uchun nimalar qilishimiz zarur?

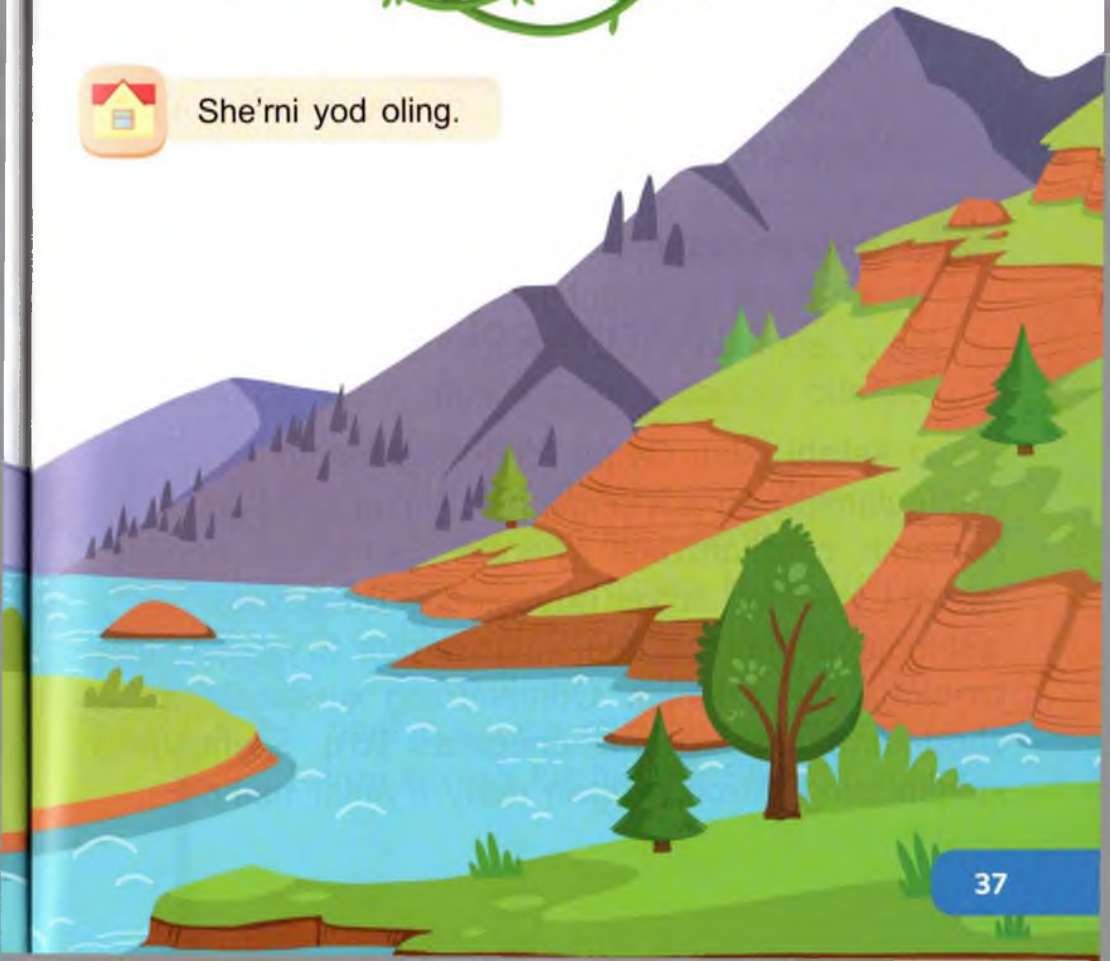

Tez aytish.

Osmonning osti yermi,
Yerning usti osmonmi?!

Bulturgi burgutni bugun
Urgutda ko‘rdim.

She’rni yod oling.

Rasmga e'tibor bilan razm soling va undagi hayvonlar nomini ayting. Uy hayvonlari va yovvoyi hayvonlarni alohida guruhlarga ajrating.

Hikoyani diqqat bilan o'qing.

Karim polvon

Abdulla Saidov

Kuz kelishi bilan Oyqor tog'i etagidan to qishloqlarning qir-adirlarigacha qiyg'os gullarga burkanib, chamanzorga aylanadi. Ekinzor va bog'lar yanada yashnab ko'zni quvontiradi. Bu paytda qishloqlarda turli tantana, marosim va to'y-hashamlar bir-biriga ulanib ketadi. Odamlarning xursandchiligi va shod-xurramligining chek-chegarasi yo'q. Sayhonlikda xalqimizning iftixori bo'lgan milliy o'yinlar hamda

uloq-ko‘pkari bahslariga hozirlik ko‘rila boshlanadi. Mahalliy aholi musobaqa oldidan bu yerga sekin-asta ko‘chib kela boshlaydi. Ko‘pchilikning nigohi otlarga qaratilgan. Otlar orasida yulduzni ko‘zlovchi to‘riq, buyruq, qamishquloq, oqqoptol, chavkar kabi zotdor otlar ham bor. Murosasiz bahslarda ularning qaysilari katta sovrinlarga ega bo‘lisharkin? Qaysi suvoriyga omad kulib boqarkin?

Mana, bir necha kundirki, Karim polvon jilvalarga boy jiyron qashqasini mehr bilan yuvib-tarab, parvarishlaydi. Uloq-ko‘pkari bahslarida qatnashish uchun yo‘lga yangi taqa ham qoqtirib chiqqan.

Bugun Karim polvon uchun o‘zgacha kun. Butun fikr-u xayoli jiyron qashqasida. G‘alabaning yuki og‘ir bo‘ladi. U bir piyola choy ichar-ichmas o‘rnidan qo‘zg‘aldi. Egar-jabduqlarini ko‘zdan kechirib, maydon tomon ot soldi. U ot ustida ortiqcha kuch ishlatmas, o‘zini erkin tutar, nigohi to‘dadagi otlarga qaratilgandi.

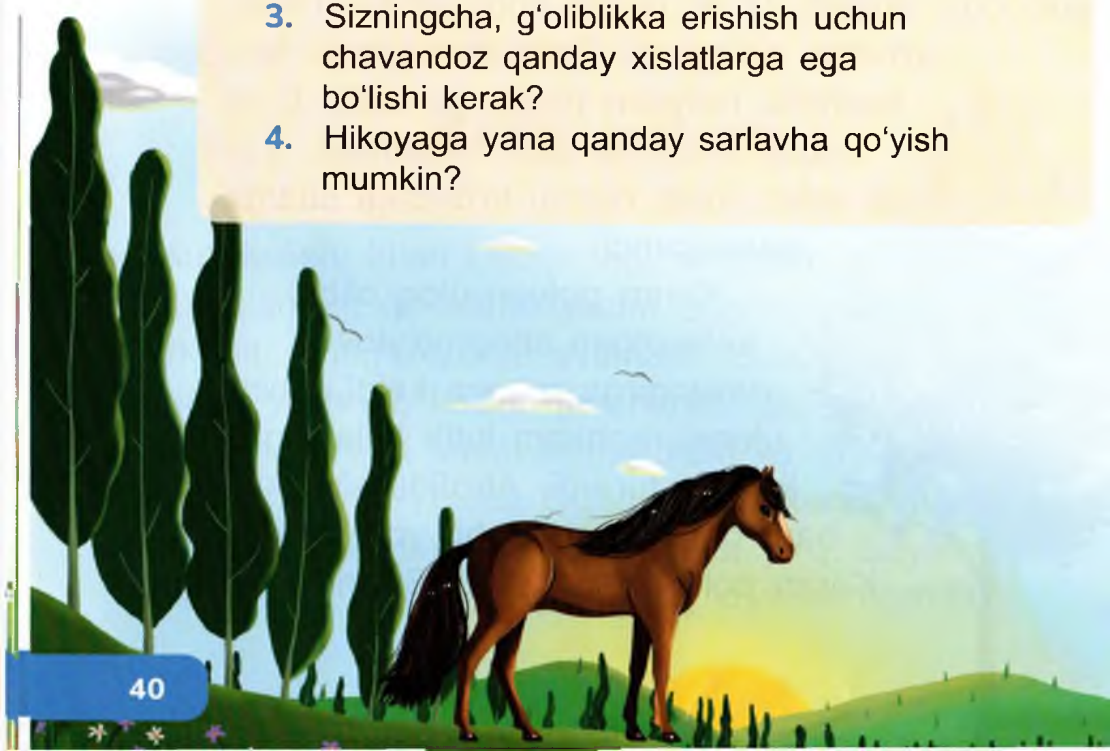

Karim polvon uloq olib kelayotgan shopmo‘ylov davangirga ro‘para keldi. Uning uloqni mahkam tutib kelayotgani ko‘rinib turardi. Atrofida sheriklari ham bor. Uch otliq bir yon bo‘ldi, Karim polvon bir tomon. Shunda polvon

raqibining dimog‘i balandligiga parvo qilmay, uloqning oldingi oyoqlaridan siqib ushlab, baravar ot choptirib ketaverdi. U yo‘l-yo‘lakay uloqni tortib olgach, taqimiga yaxshilab bosdi-da, arg‘umog‘ini shartta yon tomonga burdi. Raqibning oti o‘z zalvari bilan oldinga o‘tib ketdi. Polvon tezroq to‘dadan chiqishga intilardi.

Bakovul baland ovoz bilan: “Chavandozlarning ustozi Karim polvon g‘olib bo‘ldi”, deya e’lon qilganda, shu yerda hozir bo‘lganlar uning sha’niga tahsinlar o‘qishdi.

1. Kuz kelishi bilan tabiatda qanday o‘zgarishlar yuz beradi?
2. Hikoyada otning qanday turlari sanab o‘tilgan?
3. Sizningcha, g‘oliblikka erishish uchun chavandoz qanday xislatlarga ega bo‘lishi kerak?
4. Hikoyaga yana qanday sarlavha qo‘yish mumkin?

Quyida keltirilgan jumlalar orasidan hikoya matniga moslarini toping.

1. Kuz kelishi bilan chamanzor, ekinzor va bog‘lar so‘lg‘in tusga kiradi.
2. Marosim va to‘y-hashamlar kamayadi.
3. Uloq-ko‘pkari o‘yinlari boshlanadi.
4. Musobaqaga olib kelingan otlar orasida to‘riq, buyruq, qamishquloq, oqqoptol, chavkar kabi zotdor otlar ham bor edi.
5. Karim polvon jilvalarga boy jiyron qashqasini yomon ko‘rardi.
6. Uloq-ko‘pkari o‘yinlariga qatnashish uchun Karim polvon jiyron qashqasiga taqa ham qoqtirib qo‘ygandi.
7. Chavandozlar musobaqasida Karim polvon g‘olib bo‘ldi.

Hikoya mazmuniga mos maqollarni davom ettiring.

1. Tilingni botir qilma, o‘zingni botir qil.
2. Nomard yovga yalinar, mard kuchiga suyanar.

Hikoya mazmunini so‘zlab berishga tayyorlaning.

Rasmdagi meva va sabzavotlar nomini ayting.
Ular haqida qanday qiziqarli ma'lumotlarni bilasiz?

Chorining qobiliyati

PIRLS

Yoz fasli endigina boshlangan. Chori o'zining uyi oldidagi bog'da ishlayotgan edi. U yo'lda to'p tepib ketayotgan do'sti Davronni ko'rib qoldi. Davron to'xtab, unga qo'l silkitdi. "Yozda nima qilmoqchisan?" – deb so'radi do'stidan Chori. "Bizning futbol jamoamiz katta turnirga tayyorlanmoqda. O'ylashimcha, bu yil g'olib bo'lamiz", – deb javob berdi Davron. "Voy... bu juda zo'r-ku", – dedi xursand bo'lib Chori. Ular gaplashib bo'lganlaridan so'ng Davron yana yugurib ketdi, Chori esa urug'larni ekishda davom etdi. "Futbol jamoasida bo'lganimda edi, – deya o'ylab qoldi u. – Men ham tayyorgarlikni boshlashim kerak..."

Chori keyingi haftada maydonga bordi. U futbol jamoasidagi bolalarni tanir edi. Chori ularga qo'shilib

maydonda o‘ynadi, biroq natija yaxshi bo‘lmadi. Uning oyoqlari chalishib ketdi va raqib jamoasi uchun gol urib qo‘ydi. U o‘yin so‘ngida futbolga qobiliyatsizligini tushunib yetdi. Chori oyog‘ini sudrab uyiga qaytdi. So‘ng yana o‘zining bog‘ida ishlay boshladi.

Bir kuni u ko‘chada Jamilani uchratib qoldi va: “Salom, Jamila, – dedi. – Yoz fasli uchun sening qanday rejalaring bor?” Jamila: “Men ko‘p qo‘shiq kuylayapman. Bizning xor jamoamiz katta konsertga tayyorlanyapti”, – deb javob berdi. Bu xabarni eshitgan Chori xo‘rsindi. U buni qiziqarli deb o‘ylardi. Kuylashni bilganimda edi...
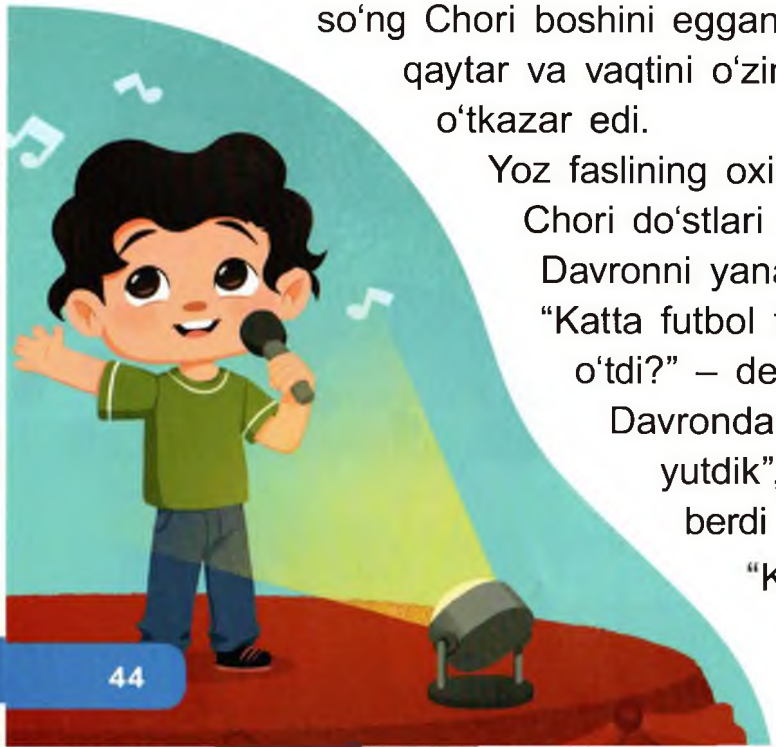

Hikoyada “Chori oyog‘ini sudrab uyiga qaytdi”, deyilgan.
Bu gapdan nimani angladingiz?

Hikoya qahramoni Choriga ta’rif bering.

To‘satdan yozni chopiq ishlari bilan shug‘ullanib o‘tkazish u uchun ahmoqona ishdek tuyildi.

Bir necha haftadan so‘ng Chori yangi xor jamoasi tashkil etilayotgani haqidagi e’lonni ko‘rib qoldi. U ushbu jamoada qatnashishga urinib ko‘rmoqchi bo‘ldi. Chori qo‘shiq kuylar ekan, uning ovozi titrab, chiyillab chiqardi. Uning ovozini eshitgan hay’at a’zolaridan birining yuzi burishdi. Bundan Chori tanlovdan o‘ta olmaganini tushundi. Chori uyiga qaytib, yana bog‘da ishlay boshladi. “Barcha do‘stlarim o‘ziga yarasha qobiliyatga ega, – deb o‘ylardi u. – Men ham biror sohada zo‘r bo‘lsam edi...”

Yozning qolgan qismida ham Chori o‘z qobiliyatini aniqlashga urindi. Har bir yangi mashg‘ulotidan so‘ng Chori boshini egganicha uyiga qaytar va vaqtini o‘zining bog‘ida o‘tkazar edi.

Yoz faslining oxiriga kelib, Chori do‘stlari Jamila va Davronni yana uchratib qoldi. “Katta futbol turniri qanday o‘tdi?” – deb so‘radi u Davrondan. “Biz yutdik”, – deb javob berdi Davron.

“Konsert qanday

o‘tdi?” – so‘radi Chori Jamiladan. “Ertaga bo‘ladi, bizning xor jamoamiz juda ham qattiq tayyorlandi va men yakkaxon bo‘lib kuylayapman”, – dedi Jamila. “Tabriklayman, – dedi Chori ularga. – Men ham biror nima bilan faxrlansam edi”. “Hazillashyapsanmi? – dedi Jamila. – Sening bog‘ingdagi meva va sabzavotlar judayam mazali! Men har doim biror narsa o‘stirishga harakat qilaman, lekin hammasi so‘lib, qurib qoladi”. “Rostdanmi? – dedi Chori hayajon bilan. – Men hech qachon bog‘bonlik kasbi shunchalar muhim deb o‘ylamagan edim. Ertaga ikkalangiz Davronning futbolda g‘alaba qozonganini nishonlash uchun biznikiga keling! Onam bog‘imizdagi narsalardan kechki ovqat tayyorlab beradilar, so‘ng birgalashib Jamilaning konsertini tomosha qilishga borishimiz mumkin”.

Chori o‘zini qaysi sohalarda sinab ko‘rdi?

Chori izlayotgan savoliga javob topa oldimi?

“Elizega”. Betxoven.

Oppoq bulutlarga to‘lgan osmonda to‘da-to‘da bo‘lib uchayotgan qushlarni xayolingizda gavdalantiring. Musiqaning goh sho‘xchan, goh mayin ijro etilishi ularning parvoziga o‘xshaydimi?

Tez aytish.

Tolib to‘pni topib tepdi,
G‘olib to‘pni tolib tepdi.

Shoh vaziriga: “Menga nok olma, anor keltir”, – deb buyurdi.

Zukko vazir bitta meva keltirdi. Bu qaysi meva edi?

U juda qiyin davrda dunyoga keladi. Yoshlik chog‘idayoq uydan chiqib ketadi. Tirik qolish uchun qo‘shiq aytib kun ko‘radi va o‘z konserti vaqtida uning joniga qasd qilishadi. Ushbu ertak qahramoni va uning qotilini toping.

Hikoyani so‘zlab berishga tayyorlaning.

Janni Rodari

(1920 – 1980)

Janni Rodari – italiyalik buyuk yozuvchi. U “Quvnoq she’rlar kitobi” to‘plami bilan bolalar adabiyotiga kirib kelgan. Uning “Chipollinoning sarguzashtlari”, “Telefonda aytilgan ertak”, “Salom bolalar”, “Jelsomino yolg‘onchilar mamlakatida” va boshqa ko‘plab asarlari o‘zbek tilida nashr etilgan. Rodari asarlari soddaligi, bolalarcha beg‘uborligi bilan ajralib turadi.

Nima deb o‘ylaysiz, kasb va hunar bir-biridan farq qiladimi? Rasmlardagi kasb-hunar turlari haqida nimalarni bilasiz?

Hunarning hidi qanaqa?

Janni Rodari

Har hunarning o‘zicha
Bordir hidi – belgisi.
Novvoyxonadan kelar
Xamirturushning isi.

Ustaxona yonidan
O‘tib qolsang-chi agar,
Yangi taxta, payraha
Hidi dimoqqa tegar.

Bo‘yoqchida bo‘yoqning
Hidi bo‘ladi har xil.
Oyna quchog‘idan ham
Zamaska hidi anqir.

Haydovchining kurtkasida
Benzin hidi bor doim.
Ishchining kiyimidan
Kelar mashina moyi.

Qandolatchidan esa
Mag‘izning hidi kelar.
Shifokorning xalatidan
Anqir xushbo‘y dorilar.

Omoch ortidan asta
Dalada yurar dehqon.
Tuproq va o‘tloq hidi
Bo‘lar unda har qachon.

Baliqchining egnidan
Dengiz hidi chiqqanday.
Faqat bekorchilarning
Hidi bo‘lmas hech qanday.

Ishyoqmasboy qanchalik
Atir sepsin, behuda!
Bolalar! Uning hidi
Hech kimga yoqmas sira!

1. She'r nima haqida yozilgan?
2. Shoir she'r orqali nima demoqchi?
3. Ishyoqmasning hidi haqidagi fikringizni ayting.
4. She'rda nechta kasb-hunar egalari haqida aytilgan?
5. Siz o'zingizni bekorchi deb o'ylaysizmi? Qanday insonlarni bekorchi deymiz?

Berilgan rasmlarga qarang. Rasmdagi ish qurollari qaysi kasb-hunar egalariga tegishli?

1.

2.

3.

4.

5.

She'rni yod oling.

– Nega men bitta ham baliq tutolmagan vaqtda siz bir nechta baliq tuta olasiz?

– Chunki men baliq ovlash sirlarini bilaman.

Siz-chi? Siz baliq ovida baliqchilar qo'llaydigan o'ziga xos usullarni bilasizmi?

Qani toping-chi...

Mahmud To'ychiyev

O'n bitta baliq bugun
Daryoda xo'p suzishdi.
Baliqchining to'riga
To'rttasi tappa tushdi.
So'ngra yana uchtasin,
Baliqchi ushlab oldi.
Qani toping-chi, o'rtoq,
Nechtasi qochib qoldi?

Baliq ovida

Mahmud To‘ychiyev

Baliq tutish-chun bir kun,
Dilshod, men hamda Omon.
Yo‘l oldik daladagi
Huv, katta anhor tomon.

Qo‘lda tutib qarmoqni,
Xaltachaga non soldik.
Uzoq ekan anhor ham,
Yetguncha ancha toldik.

“Baliq tutolmaysiz”, deb
Nortoy birga bormadi.
“Biz bilan yurgin”, desak,
Gapga quloq solmadi.

Manzilga yetgach, suvga
Qarmoqlarni tashladik.
Qachon baliq tortar deb,
Intiq kuta boshladik.

Birdan qarmoq po‘kagi
Suvda o‘ynab qoldi-ku.
Tez yopishib dastakka
Qirg‘oq tomon oldik-ku.

Buni qarang, qarmoqqa
Ilinibdi qurbaqa.
Chiqarib olib tezda
Uloqtirdim yiroqqa.

Dilshodning xo‘ragiga
Ilingandi zo‘r “laqqa”.
Uni tutib qololmay,
Tushdi-ku, o‘zi laqqa.

Omon-chi, chuvalchangni
Ilaman deb qarmoqqa.
Qarmoqning “tilcha”sini
Sanchib oldi barmoqqa...

Baliq tutish yo‘rig‘in
O‘rganib ham oldik biz.
Anchagina baliqni
Chelakchaga soldik biz.

Oftobda ham toblandik,
Hatto cho‘mildik biroz.
Tabiat quchog‘ida
Yayramoq qandayin soz.

Yo‘l oldik uyimizga
Kech kirib, kun botar choq.
Kayfiyatlar zo‘r edi,
Qo‘shiq aytdik shod-quvnoq.

Qaytishda uchratdik biz
Nortoyboyni qishloqda.
Havas-la qarab turar,
Bizga Nortoy yiroqdan.

O‘ljamizni ko‘rsatib,
Maqtanib qo‘ydik toza.
Ovga bormaganiga
Afsus qildirdik rosa.

1. Baliq oviga necha nafar bola bordi?
2. Baliq oviga kim borishni xohlamadi?
3. Tabiat qo‘ynida dam olish bolalarga qanday zavq berdi?
4. Nortoy baliq oviga bormagani uchun afsuslandimi?
5. Siz ham baliq oviga borganmisiz?

1. Baliqning qanday turlarini bilasiz?
2. Baliq ko‘paytirish usullari haqida o‘ylab ko‘ring. Baliqlarni qanday ko‘paytirish mumkin?
3. She’rning davomini o‘ylab toping.

4. Qahramonlarning qaysi biri voqealarga ko‘proq ta’sir ko‘rsatgan? U ishtirok etmasa, she’r mazmuni o‘zgaradimi?
5. She’rdagi qaysi misra sizga ko‘proq yoqdi?
6. “Baliq ovida” she’riga mos rasm chizing.
7. Rasmingizga mos sarlavha toping.
8. Baliq ovida kattalarning ko‘magi zarurmi? Siz qanday fikrdasiz?

She’rni ifodali o‘qing.

Muhabbat Hamidova

Muhabbat Hamidova – jurnalist, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a’zosi, “Shuhrat” medali sohibasi. U bolalarning sevimli jurnali – “Gulxan”da 46 yildan ziyod faoliyat yuritib, shu yerda kamol topgan. Uning “Vaziyat o‘zgardi”, “O‘rganib ketadi”, “Odamning o‘rni” kabi asarlari kitobxonlar e’tirofiga sazovor bo‘lgan.

Rasmlarni kuzating. Vaziyatni ta’riflang.

Odob

Muhabbat Hamidova

Madina endi 3-sinfda o‘qiydi. Lekin juda mahmadona. Hamma narsaga aralashaveradi. Mahalladagi ayollar Karima opoqi nevarasini “qovurib” olgan, deb kulishadi. Bir kuni Hakima xola ko‘chasini supurayotgan edi. Madina darvozadan chiqib, bir zum unga qarab turdi-da, asta yoniga borib salom berdi. Keyin:

– Opoqi, nega o‘zingiz supuryapsiz? Kelinoyimga aytsangiz bo‘lmaydimi? Axir, kampirlar ish qilsa, uyat bo‘ladi-ku, – dedi dabdurustdan.

Hakima xola qaddini ko‘tarib, supurgini yerga tashladi-da:

– Obbo qaqajon-ey, hali men senga kampir bo‘lib qoldimmi, – dedi. – Meni xafa qilding-ku. Mavjuda kelinoying sigir sog‘yapti, Halima opang nonushta tayyorlayapti. O‘zing nega maktabga bormading yoki ko‘chani qolganini supurib berasanmi?

– Supurgingizning kattaligini qarang, men uni ko‘tarolmayman. Hali nonushta qilmaganman, buvijonim qidirib qoladilar, – dedi Madina.

– Darsga borasanmi?

– Bormayman, o‘qituvchimiz kasalmi, kecha maktabga kelmadi. – Madina shunday deb uyiga yo‘l olarkan, qo‘shib qo‘ydi: – Mayli, men ketdim. Halima opamga salom deb qo‘ying.

– Tavba, buncha mahmadona bu qizcha. Xuddi katta odamni kichkina qilib qo‘yganga o‘xshaydi. Gapi o‘zini bosib qolay deydi-yu, qo‘lingizdan supurgini olmaydi, – dedi boyadan beri eshigi oldida ularni kuzatib turgan Matluba kelinoyi Hakima opoqi bilan ko‘risharkan.

– Ha, shunga men ham ajablanib turgandim, – dedi Hakima opoqi.

– Nega orqamdan yomonlayapsizlar? Birovni g‘iybat qilish gunoh, – taqqa to‘xtadi Madina. – O‘zingizning qizingiz Mavjuda nega ko‘chaga suv

sepmay, chelakni sizga berib qo‘yibdi? G‘irt dangasa u. Darsda ham uxlab o‘tiradi.

– Voy-voy, og‘zingga qarab gapir. Qachondan buyon savob bilan gunohni ajrata qolding, qaqajon, – bo‘sh kelmadi Matluba kelinoyi.

– Buvijonim o‘rgatganlar, kichkinaligimdan bilaman.

– Ha durust, lekin buving yoshingga yarashmagan gaplarni gapirma, deb o‘rgatmabdilar-da. Buvijoningni ko‘rsam, aytib qo‘yaman...

1. Hikoyani qisqacha so‘zlab bering.
2. Muallif hikoya orqali nima demoqchi bo‘lgan?
3. Hikoya qahramonlari haqida fikringiz qanday?
4. Sizningcha, Madina qanday qiz? Uning gaplari sizga yoqdimi?
5. Nima uchun Madina maktabga bormadi? U to‘g‘ri ish qildimi?
6. Hikoyadan qanday xulosa chiqardingiz?

Matnni ifodali o‘qing.
Insoniy fazilatlar haqida klaster tayyorlang.

Insoniy fazilatlar to‘g‘risida maqollar

Fazilat nima? Salbiy xislat deganda nimani tushunasiz? Misol keltiring. Sizningcha, eng yaxshi insoniy fazilatlar qaysi?

Nima deb o‘ylaysiz, fazilatlarni qanday shakllantirish mumkin? Salbiy xislatlardan qutulsa bo‘ladimi?

Maqollarni o‘qing. Mazmunini izohlang.

Kattaga hurmatda bo‘l,
Kichikka izzatda.

Boshingga qilich kelsa ham, rost gapir.

Yaxshilik yerda qolmas.

Yaxshi so‘z – jon ozig‘i,
Yomon so‘z – bosh qozig‘i.

Kamtarga kamol, manmanga zavol.

Sihat tilasang, ko‘p yema,
Izzat tilasang, ko‘p dema.

Maqollar xalq tomonidan yaratilgan hikmatli iboralardir.

Maqollar xalq donishmandligi ramzi hisoblanadi. Chunki ular xalqning hayotiy tajribalari va kuzatishlari asosida yaratiladi.

Maqollar og‘izdan og‘izga o‘tib, sodda, tushunarli va ixcham ko‘rinishda bizgacha yetib kelgan. Ularni qo‘llash nutqning ta’sirchanligini oshiradi. Maqollarda bildirilgan fikrlarga amal qilish esa insonni go‘zal fazilatlar egasiga aylantiradi.

Rebusni yeching. Maqolni izohlang.

Sonlar ishtirok etgan maqollarni davom ettiring.

1. Sanamay, ...
2. Bir yigitga ... .
3. Yetti o‘lchab, ...
4. O‘nta bo‘lsa, ...

Maqol so‘zining turli xalqlarda turlicha atalishiga e’tibor bering.

Maqol – o‘zbekcha

Proverbe – fransuzcha

Пословица – ruscha

Proverb – inglizcha

Sprichwort – nemischa

Proverbio – italyancha

Maqollarni yod oling.
“Insoniy fazilatlar” daraxtini chizing va uning barglariga fazilatlarga mos maqollar yozing.

(1933 – 2013)

Farhod Musajonov

Farhod Musajonov – o‘zining qisqa hajmli va hayajonli hikoyalari, mazmundor qissalari, qalblarni to‘lqinlantiradigan pyesalari bilan bolalarning quvonchlariga quvonch ulasha olgan yozuvchi. Uning “Oftobni quvlab”, “Turdi, galstuk va men”, “Chevar qiz”, “Chin do‘stlik”, “Daradagi qishloqda”, “Buloq suvi”, “Turdi, velosiped va men”, “Tekin tomosha” kabi asarlarini kitobxonlar zo‘r ishtiyoq bilan mutolaa qiladilar.

1. Yaxshilik deganda nimani tushunasiz?
2. Yaxshilik oshkora bo‘ladimi yoki pinhona?
3. Maqolni izohlang.

Yaxshilik nur keltirar,
Yomonlik – zulmat.

Yaxshilik

Farhod Musajonov

Fazliddin o‘rtog‘i Nabi bilan ko‘chada o‘ynab yurardi. Shu payt ular qo‘shnilari Normamat boboning kelayotganini ko‘rib qolishdi. Cholning qo‘lida tugunchasi ham bor edi. Fazliddin hovliqib, o‘rtog‘iga kerildi:

– Hozir-chi, men borib Normamat bobomlarga yordam beraman. Bilasanmi, men doim qariyalarga yordam beraman. Meni Normamat bobo juda yaxshi ko‘radilar. Ishonmasang, men bilan yur, o‘zing ko‘rasan.

Bolalarga yaqinlashib qolgan Normamat bobo Fazliddinning so‘zlarini eshitdi chog‘i, miyig‘ida jilmayib qo‘ydi. Fazliddin boboning oldiga yugurib bordi va uning qo‘lidagi tugunchasini oldi.

– Bobo, keling, yordamlashib yuboraman. Sizga doim yordam beraman-a? – so‘radi Fazliddin, Nabi eshitishi uchun jo‘rttaga ovozini ko‘tarib.

– Ha, har doim yordam berasan, – boshini qimirlatib tasdiqladi Normamat bobo.

Fazliddin oldinda, Normamat bobo orqada, yo‘lga tushdilar.

Normamat bobo uyga yetganidan keyin Fazliddinning qo‘lidan tugunchani oldi. Lekin har

galgidek: “Barakalla, bo‘talog‘im, odobli bola ekansan”, – deb maqtamadi. Faqat quruqqina qilib: “Rahmat”, – dedi va engashib, Fazliddinning qulog‘iga allanarsalar deb pichirladi. Keyin kulimsiragancha, uyiga kirib ketdi.

Fazliddin noqulay ahvolga tushib qoldi. Labini tishlab, chap oyog‘i bilan yer chizib qoldi. O‘rtog‘i uning yoniga yugurib keldi.

– Ha, nega nafasing ichingga tushib ketdi? – so‘radi Nabi. – Normamat bobo nima dedilar?

Fazliddin boshini ko‘tarmadi.

– Nega indamaysan?

– Normamat bobo yaxshilik qil, lekin maqtanib yaxshiligingni yuvib yuborma, dedilar, – zo‘rg‘a javob berdi Fazliddin.

Yaxshilik qilish har kimning qo‘lidan keladimi?

1. Normamat bobo nima uchun Fazliddinni yaxshi ko‘rardi?
2. Nima uchun Normamat bobo jilmayib qo‘ydi?
3. Normamat bobo Fazliddinning qulog‘iga nima deb pichirladi?
4. Fazliddin boboning gapini o‘rtog‘iga aytdimi?
5. Siz nima deb o‘ylaysiz, yaxshilik ham yuvilib ketadimi?
6. Siz ham atrofingizdagilarga yaxshilik qilasizmi?

1. Hikoyadan Normamat bobo Fazliddinni yaxshi ko‘rishini bildirgan gaplarni topib o‘qing.

2. Tez ayting.

Darsda Nasim rasm soldi,
Nasim rasmga razm soldi.

Temur bilan Yo‘lchi – temiryo‘lchi,
Temiryo‘lchiga aytib ko‘r-chi.

Hikoyani ifodali o‘qing. Hikoya mazmuniga mos maqollar topib, yozib keling.

Lev Tolstoy

(1828 – 1910)

Lev Tolstoy — mashhur rus yozuvchisi. U dunyo adabiyotining nodir namunalari bo‘lgan “Urush va tinchlik”, “Iqrornoma”, “Hojimurod” kabi yirik asarlar bilan birga bolalar uchun ham ko‘plab ijod namunalarini yaratgan. Uning bolalar uchun yozgan “Bog‘bon va bolalar”, “Bolalik”, “O‘smirlik”, “Odamga qancha yer kerak?”, “Arslon bilan it”, “Mo‘ysafid olma ekdi”, “Uch ayiq”, “Filipok” asarlari ko‘plab tillarga tarjima qilingan. Jadidlarning bolalarga mo‘ljallangan darsliklariga ham ba‘zi hikoyalari kiritilgan.

Rasmda nima ifodalangan? Ta’riflang.

Filipok

Lev Tolstoy

Bir bola bo‘lib, uning ismi Filipp edi. Erta tongda uning akalari maktabga ketishdi. Filipp ham shlyapasini olib, ularning ortidan ketmoqchi bo‘ldi. Ammo onasi unga:

– Qayoqqa ketyapsan, Filipok? – dedi.

– Maktabga, – deya javob berdi Filipok.

– Sen hali juda yoshsan, bormaysan, – deya onasi uni uyda qoldirib ketdi.

Bolalar maktabga ketishdi. Dadasi o‘rmonga, onasi kunduzgi ishga – navbatchilikka ketdi. Kulbada Filipok pechka ustidagi buvisi bilan birga qoldi. Buvisi uxlab qolgach, Filipok yolg‘iz zerikdi va shlyapasini qidira boshladi. U o‘zining shlyapasini topa olmagach, otasining eski shlyapasini kiyib, maktabga bordi. Maktab qishloqdan tashqarida, cherkov yonida edi. Filipp o‘zi yashaydigan hududdan o‘tayotganda, itlar unga tegmadi, uni tanidi. Ammo u boshqa odamlarning hovlisiga o‘tganda, oldidan Bug laqabli it sakrab chiqib, unga qarab hura boshladi. Bugning orqasida katta it Volchok ham bor edi. Filipok qocha boshladi, itlar uning orqasidan quvdi. Filipok qichqirgancha

chopaverdi va to‘satdan qoqilib yiqildi. Uning oldidan bir kishi chiqib qoldi va itlarni haydab yubordi. So‘ng Filipokka qarab dedi: “Qayerdansan, nega yolg‘iz yugurib yuribsan?” Filipok u kishiga hech narsa demay, bor kuchi bilan yugurgancha maktab tomon yo‘l oldi. Maktab ayvonida hech kim yo‘q edi, ichkarida esa bolalarning ovozi eshitilardi. Filipokda qo‘rquv paydo bo‘ldi va u nima qilishni o‘ylay boshladi. Filipok sekin eshik tomon yurdi va shlyapasini yechib, eshikni ochdi. Sinfxona bolalar bilan gavjum edi.

– Kimsiz? – deya baqirdi o‘qituvchi Filipokka. Filipok shlyapasini qo‘liga oldi, biroq unga hech narsa demadi.

– Siz kimsiz?

Filipok yana jim qoldi. U juda qo‘rqqanidan gapira olmasdi.

– Gaplashishni xohlamasangiz, uyingizga boring.

Filipok javob bera olganida xursand bo‘lardi-yu, ammo uning tomog‘i qo‘rquvdan qurib qolgan edi. U o‘qituvchiga qarab yig‘lay boshladi. Shunda o‘qituvchining unga rahmi keldi. Boshini silab, o‘quvchilardan bu bola kimligini so‘radi.

– Bu Filipok, Kostyushkaning ukasi, u anchadan beri maktabga borishni onasidan so‘raydi, lekin onasi unga ruxsat bermaydi.

– Xo‘sh, akangizning yonidagi o‘rindiqqa o‘tiring, men onangizdan maktabga kelishingiz uchun ruxsat berishini so‘rayman.

O‘qituvchi Filipokka harflarni ko‘rsata boshladi, Filipok esa ularni allaqachon bilar va biroz o‘qiy olardi.

– Qani, ismingizni o‘qib bering-chi.

Filipok o‘qiy boshladi:

– Hve-i-hvi, le-i-li, pe-ok-pok.

Hamma kulib yubordi.

– Yaxshi, – dedi o‘qituvchi. – Sizga o‘qishni kim o‘rgatgan?

Filipok jur’at etib dedi:

– Kostyushka.

O‘shandan beri Filipok bolalar bilan maktabga qatnay boshladi.

1. Filipok kim? U qanday bola?
2. Sizningcha, Filipok to‘g‘ri ish qildimi?
3. Nima deb o‘ylaysiz, bilim olish qanchalik muhim?
4. Bilim olish uchun nimalar zarur deb o‘ylaysiz?

Betxoven. “Elizega”

Siz tinglagan musiqada qushlar osmon-u falakda chug‘urlashib, bir-birlari bilan o‘ynab parvoz etishmoqda. Bu manzara musiqaning qaysi qismiga mos?

Hikoyani ifodali o‘qing.

1. Hasharotlar haqida qanday qiziqarli ma’lumotlarni bilasiz?
2. Siz hech qo‘ng‘izlarni kuzatganmisiz?
3. Qanday qo‘ng‘iz turlarini bilasiz?

Dum-dumaloq qo‘ng‘iz

Aziz Abdurazzoq

Dum-dumaloq qo‘ng‘iz yurgan yo‘lida, ko‘pincha, dumalab-dumalab ketar ekan. Judayam semizlikning foydasi yo‘q-da. U to‘ppa-to‘g‘ri, tep-tekis yo‘lda imillab-simillab bo‘lsa ham yura olar ekan-u, ammo do‘ng joylarda, o‘ydim-chuqur yerlarda, goh tepaga chiqishda, goh pastga tushishda dumalab ketar ekan. Shunaqa vaqtda dumalab-dumalab, keyin to‘g‘ri yurib qolsa-ku yaxshi, biroq chalqancha tushib, oyog‘i osmondan bo‘lib qolsa, uzoq vaqt tipirchilab, g‘o‘ng‘illab yotar ekan. Bir kuni shunaqa chalqancha

yotib, ancha vaqt qiynalibdi. Baxtiga o‘sha atrofda Mirzasher degan bolaning Dumdor nomli chumchug‘i o‘ynab yurgan ekan. U dum-dumaloq qo‘ng‘izning yordam so‘rab g‘o‘ng‘illaganini eshitib qolibdi-yu, pirillab uning yoniga uchib boribdi.

– Voy, nima bo‘ldi senga? – so‘rabdi Dumdor.

– Ko‘rib turibsan-ku, nima bo‘lganini, – debdi dum-dumaloq qo‘ng‘iz ho‘ng-ho‘ng yig‘lab.

– Yig‘lama, men senga yordam beraman, – debdi Dumdor.

U pirillagancha uchib, Mirzasherning bog‘iga boribdi. U vaqtda Mirzasher bog‘dagi so‘rida o‘tirgancha Dilshod bilan Shahnozaga qalin kitobdagi ertaklardan o‘qib berayotgan ekan... Dumdor pirillab kelib so‘riga qo‘nibdi-da, dum-dumaloq qo‘ng‘izning ahvolini tushuntiribdi. Mirzasher kitobni yopib, so‘rida qoldiribdi-da:

– Qani, ketdik bolalar, dum-dumaloq qo‘ng‘izga tezda yordam berishimiz kerak, – debdi.

Mirzasher Dumdor boshlagan tomonga ketaveribdi. Dilshod, Shahnoza, Oqgul ham unga ergashib boraverishibdi. Ular Dumdor ko‘rsatgan joyga yetib borishgach, Mirzasher qiynalib yotgan dum-dumaloq qo‘ng‘izni oyoqqa turg‘azib qo‘yibdi-da, unga tayinlab:

– Mehnat qilish kerak, qora baqaloq, – debdi. – Chumolilarga o‘xshab ishlagin. O‘shanda ortiqcha semirmaysan, sal-pal ozasan, chopqillab-chopqillab yurasan, nuqul yiqilavermaysan.

– Xo‘p, endi harakat qilaman, – debdi dum-dumaloq qo‘ng‘iz.

1. Hikoyada dum-dumaloq qo‘ng‘izning yurishi qanday tasvirlangan?
2. Chumchuqning nomi nima?
3. Mirzasher bog‘da nima qilayotgan edi?
4. Mehnat qilishga oid maqollarni ayting. Ularning ma’nolarini o‘rtoqlaringiz bilan muhokama qiling.
5. Sizning ham hikoya qahramoni Mirzasher singari kitobsevar, mehribon do‘stlaringiz bormi?

Mehnatning inson hayotidagi o‘rni haqida kichik matn tuzing.

Hikoyani ifodali o‘qing.

Jon Chiardi

(1916–1986)

Jon Chiardi – italiyalik shoir, tarjimon, yozuvchi va publitsist. Asli kasbi uchuvchi bo‘lishiga qaramay, u san’at va adabiyotga juda qiziqqan, bolalar adabiyoti bolalar uchun asarlar yozgan. Uning ilk to‘plami “Amerikadagi uyga” deb nomlangan. “Limeriklar” to‘plamiga bolalarga atab yozgan eng sara asarlari kiritilgan bo‘lib, hanuzgacha kitobxonlar orasida katta qiziqish bilan o‘qiladi.

Qizil – xavf-xatar belgisi.
Sariq – ogohlik.
Yashil – ruxsat belgisi..

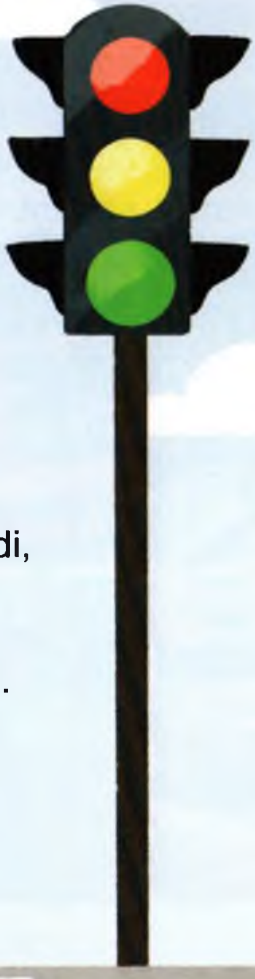
Gap nima haqida ketayotganini rasmdan toping.

Uch ko‘zli narsa to‘g‘risida

Jon Chiardi

Bu narsaning
Uchta ko‘zi,
Bitta boshi bor.
Boshi – oqil,
Ko‘zlarning
Zo‘r qarashi bor.
Qarab tursang,
Ko‘z qisadi,
Qizil va sariq.
So‘ngra bizga,
Yashil ko‘z-la
Boqadi aniq.
Galma-galdan
Boqar bizga,
Biri: “Yur!” – deydi,
Ikkinchisi:
– Yana jinday
Kutib tur! – deydi.
Uchinchisi:
– To‘xta, – deya
Beradi buyruq.
– Yurishingga
Sening uchun
Hozircha yo‘l yo‘q.
Odam emas,
Tramvaymi
Yoki bo‘lsang ot.
Unday bo‘lsa,
O‘tavergin,
Mayli,
Marhamat.
Birinchi ko‘z
So‘ndi.
Ikkinchi ko‘z
So‘ndi.
Oxirida
Mana endi
Uchinchi ko‘z
Yondi.
Yashil chiroq
Yonganida,
O‘chdi ulovlar.
Uch ko‘zlini
Svetofor
Deydi birovlar.

1. She’r nima haqida?
2. Svetofordagi Svetofordagi rangli chiroqlarning vazifasi nima?
3. Siz biror marta yo‘l harakati qoidalarini buzganmisiz?
4. She’rni o‘qib, qanday xulosaga keldingiz?

Rasmlarga izoh bering.

Ko‘plab ixtirolar beshigi bo‘lgan London shahri svetoforning vatani hisoblanadi. 1868-yilda ingliz ixtirochisi Jon Pik Nayt Britaniya parlamenti yaqiniga ilk svetoforni o‘rnatdi.

Londonda nur sochgan 1-svetofor hozirgi avlodlaridan ancha farq qilgan. U 2 ta ko‘rsatkichdan iborat bo‘lgan va qo‘l bilan boshqarilgan.

Elektr yordamida harakatlanuvchi dastlabki svetoforni AQSH fuqarosi Lester Beyir 1920-yilda ixtiro qilgan. 1914-yili Klivlend shtatida boshqa bir AQSH muhandisi Jeyms Xog tomonidan ishlab chiqarilgan, 4 ta elektr yordamida ishlovchi svetofor o‘rnatilgan.

Oradan 6 yil o‘tib, Jon Xarris va Uilyam Pottslarning loyihasi bilan Nyu-York va Detroyt shtatlarida 3 xil rangdagi svetoforlar ish boshlagan. Elektr bilan harakatlanuvchi svetofor Yevropada ilk bor Parij shahrida ishga tushirilgan.

She’rni yod oling.

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

Mundarija

1-dars. Vatan madhi dillarda.....6
2-dars. Salom, maktab! 10
3-dars. Opa-singillar.....13
4-dars. Oyog‘i osmonda bo‘lgan sichqonlar.....16
5-dars. Chin va Yolg‘on. 21
6-dars. Kuz..... 24
7-dars. Bir-birin kuzatar fasllar. 27
8-dars. Tog‘lar. 32
9-dars. Karim polvon.....38
10-dars. Chorining qobiliyati. *(PIRLS)*.....42
11-dars. Hunarning hidi qanaqa? 47
12-dars. Baliq ovida. 51
13-dars. Odob. 56
14-dars. Insoniy fazilatlar to‘g‘risida maqollar..... 60
15-dars. Yaxshilik. 63
16-dars. Filipok. 67
17-dars. Dum-dumaloq qo‘ng‘iz. 71
18-dars. Uch ko‘zli narsa to‘g‘risida. 74

Darslik holati haqida ma'lumot

№	O'quvchining F. I. Sh	O'quv yili	Darslik olingan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslik qaytarib berilgan vaqtdagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Darslikni olish va o'quv yili oxirida uni qaytarishda yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan quyidagi mezonlarga muvofiq to'ldiriladi

Yangi	Darslikning holati a'lo darajada
Yaxshi	Muqovasi butun, kitobning asosiy qismidan uzilmagan. Barcha sahifalar mavjud, butun, yirtilmagan, yelimi ko'chmagan, sahifalarida yozuvlar va chiziqlar yo'q
Qoniqarli	Muqovasi ezilgan, shikastlangan, kitobning asosiy qismidan qisman ajralgan va foydalanuvchi tomonidan tiklangan. Qayta tiklash ishlari qoniqarli. Yirtilgan sahifalar yopishtirilgan, ba'zi sahifalari yirtilgan
Qoniqarsiz	Muqovasiga chizilgan, kitobning asosiy qismidan to'liq yoki qisman yirtilib, uzilgan, qoniqarli tiklangan. Sahifalari yirtilgan, ba'zi sahifalari yo'q, bo'yalgan, ifloslangan, tiklash mumkin emas

UO'K 808.545(075.3)
KBK 74.202.5ya72
T 60

M.E.Toirova
O'qish savodxonligi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik, I qism. / M.E.Toirova – Toshkent. "Novda Edutainment", 2023. – 80 b.

O'qish savodxonligi

3-sinf
I qism

Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik

"Novda Edutainment"
Toshkent – 2023

Muharrir	*M.Nishonboyeva*
Badiiy muharrir	*A.Sobitov*
Musahhih	*X.Serobov*
Rassomlar:	*M.Azimova, E.Salyakhova*
Kompyuterda sahifalovchi	*M.Zaimbetov*

Nashriyot litsenziyasi AI №158. 19.07.2023-yilda original-maketdan bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70×100/16. Kegli 14 n/shponli. "Arial" garniturasi. Ofset bosma usulida bosildi. Mashinada yengil bo'rlangan (Machine Finished Coated) 80 g/m^2 qog'oz. Shartli b.t. 5. Hisob-nashriyot t. 1,37. Adadi 626 983 nusxa. Buyurtma raqami 23-310. "O'zbekiston" NMIUda chop etildi.